

СИСТЕМНА МОДЕЛЬ ОСОБИСТОСТІ, ЗДАТНОЇ ДО ПРОЯВУ ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ

У сучасній педагогічній науці значна увага приділяється розвитку творчої особистості. До соціокультурного процесу сьогодення включається не просто “адаптивна модель”, а “діяльнісна модель” творчої особистості, що функціонує на рівні особистісних диспозицій. Все це набуває певної актуальності у вирішенні питань формування творчої особистості, здатної до прояву художньо-конструкторських здібностей.

Розвиток особистості в загальному вигляді визначається як процес і результат входження її в соціокультурне оточення, що включає засвоєння чинних цінностей, норм поведінки, орієнтацію на максимальну персоналізацію, сформованість творчих можливостей, що спонукають до вдосконалення особистісного “Я”.

Таким чином, формування творчої особистості, здатної до прояву художньо-конструкторських здібностей, являє собою об’єктивний творчий процес. У цьому процесі виявляються сучасні підходи до визначення творчої особистості та її структури, розвитку творчої індивідуальності, творчої діяльності, творчого самовираження.

Мета статті – розробити діяльнісну модель творчої особистості, здатної до прояву художньо-конструкторських здібностей.

Вітчизняною наукою накопичена достатня кількість досліджень із питань розвитку творчої особистості дитини (К.С. Барбіна, Д.Б. Богоявленська, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, Є.С. Громов, І.А. Зязюн, І.Г. Каневська, В.О. Кан-Калик, О.М. Леонтєв, В.О. Моляко, Є.М. Пехота, К.К. Платонов, С.Л. Рубінштейн, С.В. Савченко, К.Д. Ушинський та ін.) [1–17].

Існують різні підходи до зумовлення розвитку особистості, здатної до прояву художньо-конструкторських здібностей. Дослідники Л.І. Божович, О.М. Леонтєв, С.Л. Рубінштейн та ін. розглядають особистість з позицій соціальних умов, що її формують. Аналізуючи структуру цієї досить складної властивості особистості, автори розкривають провідний компонент у системі мети, а саме “спрямованість” особистості, що включає потреби, інтереси, ідеали дитини [1–4].

Основи творчого процесу, закладені видатними вченими Д.Б. Богоявленською, Л.С. Виготським, Є.С. Громовим, О.М. Леонтєвим, В.О. Моляко, К.К. Платоновим, підтверджують думку про те, що тільки дії відповідно до необхідності розгортання багатства особистісних сил є творчими, а тому оригінальними [5–8].

Творчість, творча діяльність є однією з головних визначень людської сутності. В.О. Моляко підкреслює, що здатність до творчої діяльності характеризує особистість як творчу. Але творча діяльність не зводиться до однієї новизни чи унікальності її продуктів. Творчість має містити в собі певне суспільне значення. Аналогічні судження висловлює Є.С. Громов,

ззначаючи, що творчість – це не обов'язкове створення чогось суто нового щодо вихідного матеріалу, вона може являти собою рекомбінацію певних відомих елементів. Психологи Л.С. Виготський, В.О. Моляко, С.Л. Рубінштейн визначають творчість як діяльність для створення нового, чи то речі зовнішнього світу, чи умови або почуття, що існують у самій природі людини. Дослідник І.Г. Каневська дає теоретичний аналіз природи творчості та визначає її як суспільно корисну, прогресивну, спрямовану на перетворюючу діяльність, яка здійснює саморозвиток, самореалізацію суб'єкта творчості [9].

Художнє конструювання відіграє важливу роль у розвитку творчих здібностей. Предмети, явища навколишнього середовища викликають у людини певні відчуття, через певні рецептори, зокрема зорові, слухові та ін. Під час творчості розвивається уява, просторове мислення, образотворчі навички, відчуття гармонії, гарного смаку тощо, які є необхідними для загального розвитку творчої особистості. Використовуючи на заняттях технічну документацію з неповними даними як засіб розвитку творчих здібностей учнів вважаємо, що технічна документація регламентує їх діяльність. Це дає можливість учням творчо розпочати вирішення завдання, практикувати на заняттях колективне обговорення індивідуальних творчих завдань. При такій організації праці на розвиток творчих здібностей дітей впливає ряд суб'єктивних факторів. Колектив спонукає учня до більш активної діяльності. Колективне обговорення індивідуальних завдань сприяє підвищенню мотивації та уваги учнів до виконання своїх творчих завдань. Викладач при цьому може організувати змагання на досягнення кращих результатів. Виготовляючи на уроках ті чи інші вироби, разом з технологічними та технічними однаковою мірою вирішуються і художньо-конструкторські завдання, навіть якщо вони не вирізняються в самостійні. Учні, виготовляючи виріб, прагнуть надати йому гарного вигляду. Для цього використовуємо завдання, що полягають у розробці орнаменту, форми, способу оздоблення майбутнього виробу.

Питання розвитку науково-педагогічного стилю мислення, створення методик підготовки майбутніх фахівців до інноваційної, педагогічної діяльності розглядали дослідники І.А. Зязюн, В.О. Кан-Калик, К.С. Барбіна, які підкреслюють, що результативність педагогічної творчості забезпечується завдяки створенню ефективних умов продуктивного співробітництва між суб'єктами в процесі навчання, що виявляється в нетрадиційності, оригінальності педагогічних впливів [10–12]. У дослідженнях педагогічної праці розкривається проблема становлення особистості майбутнього фахівця, визначаються ефективні шляхи, засоби, методи формування готовності випускників вищої школи до професійної діяльності, розглядаються актуальні питання формування майстерності у професійній діяльності, творчого пошуку в процесі педагогічної співтворчості [2]. Компетентність фахівця у різних галузях людської діяльності, зокрема в конструкторській, художньо-творчій, педагогічній діяльності, залежить від змістовності та різнобічності засвоєного майбутнім викладачем професійного та педагогі-

чного досвіду. Професійно важливими якостями особистості вчителя стають такі, як здібність яскраво й переконливо виявляти почуття й відносини, уміло поєднувати у своєму мисленні й поведінці образне з логічним. Тому педагогу як творчій особистості необхідно оволодівати педагогічною логікою, розвивати педагогічну інтуїцію, здатність до імпровізації, педагогічний артистизм, педагогічну культуру. Загалом відомо, що будь-яка професійна діяльність здійснюється на основі вимог, норм, режимів. Мільйони педагогів по-різному роблять одну й ту саму справу. У педагогічному середовищі всі претендують на педагогічну майстерність, яка обов'язково передбачає оволодіння педагогічними технологіями та творчим підходом до справи. У зв'язку з цим згадаємо думку К.Д. Ушинського, який відзначав, що педагогіка – “мистецтво – найскладніше, найвище, найнеобхідніше з усіх мистецтв” [13, с. 5]. Для того, щоб підготувати спеціаліста творчого, мобільного, динамічного, здібного рухатися вперед разом з прогресом, процес навчання проходить одночасно з формуванням його людської індивідуальності, особистим ставленням до цінностей культури та відносин між людьми, особистим підходом до навколишніх явищ життя.

У наукових дослідженнях творчості дедалі більше поширюється думка про те, що здатність до творчості не є винятковим явищем, її можна виявляти, стимулювати, розвивати цілеспрямованими заходами, підвищуючи ефективність продуктивної діяльності особистості. Аналіз наукової літератури з проблем дослідження дає можливість виявити кілька важливих аспектів, що характеризують суть спрямованості особистості. З одного боку, психолого-педагогічний аспект, що розглядається як характерологічна особливість потреб, інтересів, настанов, здібностей, ціннісних орієнтацій особистості, з іншого – як відображення певного виду діяльності, яка зумовлена рівнем розвитку естетичних відносин і переваг особистості в суспільному житті та мистецтві. Спрямованість особистості являє собою складову світорозуміння, тобто елемент свідомості, що виявляється практично в усіх сферах її життєтворчості. Соціальне значення окремої особи залежить від того, як вона засвоює і реалізує досягнення практики суспільства і виявляє в ній свої індивідуальні можливості, перетворює творчу діяльність із зовнішньої необхідності в її внутрішню потребу.

Спрямованість особистості також визначається розвитком її мотиваційної сфери, яка формується й розвивається шляхом включення особистості в систему суспільних відносин. Мотиваційна сфера особистості – соціально детерміноване за своїм походженням, змістом і засобами реалізації утворення, де мотив виступає в єдності внутрішнього і зовнішнього спонукання активності особистості, у якому виявляється система змістовних утворень та моральних цінностей людини. Крім функцій спонукання й спрямованості дій мотивації притаманна функція “змістоутворення”, що з'являється під впливом соціальних умов об'єктивації потреб особистості. Для того, щоб уміло використовувати наявні в дитини резерви, необхідно якнайшвидше адаптувати дітей до технічної діяльності, навчити їх учитися, спілкуватися, бути уважним, розвивати самоконтроль, трудові вміння й навички, рольову поведінку [2].

Дослідники К.С. Барбіна, Є.М. Пехота підкреслюють, що особистість характеризується не тільки набутий досвід індивідуальної культури, сформованість широких, об'ємних та глибоких знань, умінь, що реально функціонують в її життєтворчості, а й ті індивідуальні характерні особливості, що становлять сферу можливостей її розвитку – творчу інтелектуальну активність, ініціативу та творчу діяльність. Саме досвід, знання, практичні уміння та навички значною мірою визначають суть розвитку особистості та її професійну орієнтацію [12; 14].

У художньо-конструкторській діяльності особистості особлива увага приділяється фантазії, уявленням, асоціаціям, функціонування яких у структурі технічної творчості виявляється на етапі підготовки до наступного заняття, у ході навчальної діяльності, в кінцевому аналізі ефективності своєї праці. Всі ці фактори визначають суть і специфіку творчої спрямованості діяльності молодших школярів, оскільки в них сконцентровано наукове, конструкторське, художнє, естетичне, практичне як ціле в психологічному утворенні. У молодшому шкільному віці закріплюються і розвиваються далі ті основні людські характеристики пізнавальних процесів (увага, сприйняття, пам'ять, уява, мислення і мова), з “натуральних” ці процеси під впливом творчої художньо-конструкторської діяльності мають стати “культурними”, тобто перетворитися у вищі психічні функції, довільні й опосередковані.

Таким чином, компонентами складової особливостей та якостей особистості, здатної до прояву художньо-конструкторських здібностей, є такі: емоційно-вольова сфера; особистісні властивості: увага, фантазія, уявлення, асоціації та інші якості; особливості їх регуляції. Завдяки цим факторам здійснюється організація власної інтелектуально-творчої діяльності, оцінювання та самооцінювання дій особистості, у ході якої народжуються внутрішні суперечності як стимули самоорганізації та самовдосконалення, тобто джерела саморуху в процесі діяльності та розвитку творчої особистості.

Аспекти “Я” пов'язані з якостями особистості, здатної до прояву художньо-конструкторських здібностей, вони з'являються в процесі усвідомлення особистістю себе у творчому процесі, ставлення до себе як до професіонала та апробації цього вибору, осмислення і сприйняття як фактор саморозвитку, самореалізації, самотворчості. Саморозвиток, самореалізація та самотворчість забезпечують необхідні умови для реалізації особистісно-професійного образу “Я – концепція” та готовність молодшого школяра до технічної діяльності та являють собою компоненти складової цієї підструктури.

При створенні моделі особистості, здатної до прояву художньо-конструкторських здібностей, нами враховувалося, що “обов'язковою вимогою є її цілеспрямованість, тобто зв'язок параметрів з поставленою метою функціонування системи-оригіналу (див. рис.). Модель має бути досить гнучкою до перетворення відповідно до ситуації, вміщувати якомога більшу кількість альтернатив” [15, с. 28]. Модель (з лат. *modulus* – міра, зразок, норма) у загальному трактуванні цього терміна розглядається як

уявний або знаковий образ оригіналу (об'єкта, що моделюється). В узагальненому філософському значенні “модель – це зображення, схема, опис якогось об'єкта або їх системи” [16], що “відображає в більш простому, зменшеному вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки, відношення між елементами досліджуваного об'єкта, полегшує процес одержання інформації про нього” [17, с. 149–150].

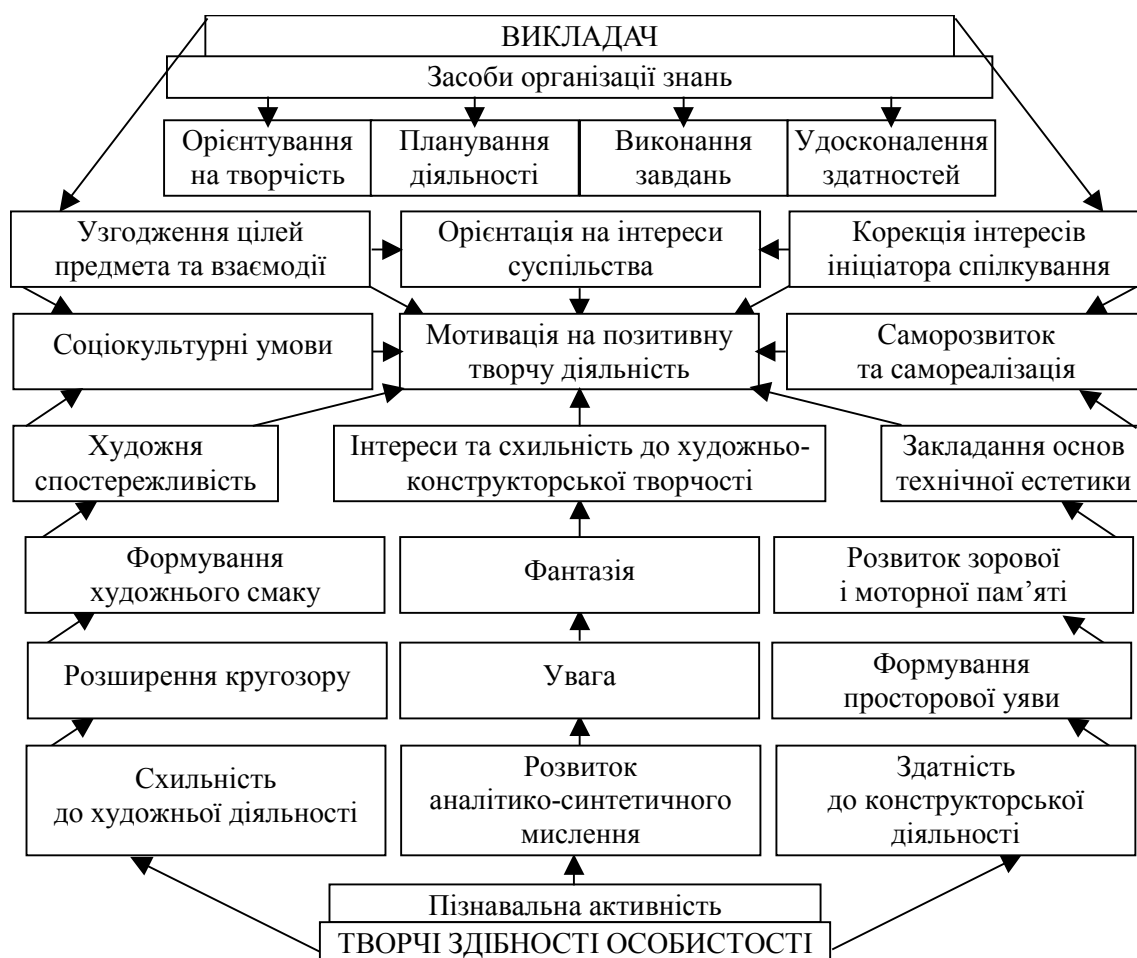

Рис. Системна модель особистості, здатної до прояву художньо-конструкторських здібностей

Системна модель особистості, здатної до прояву художньо-конструкторських здібностей, являє собою регулятор процесу її художньо-творчого та креативного становлення в підготовці до соціально-культурної діяльності.

Висновки. Отже, у статті зосереджено увагу на формуванні такої системи відносин особистості з соціокультурною дійсністю, основою якої є творчість.

Розглянута діяльнісна модель визначає напрями практичної роботи в розвитку творчої особистості молодшого школяра.

Література

1. Божович Л.И. Проблемы формирования личности : Избр. психол. тр. / Л.И. Божович ; [под ред. Д.И. Фельдштейна]. – М. : Воронеж : ИПП, 1995. – 249 с.

2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
3. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание: О месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / С.Л. Рубинштейн. – М. : АН СССР, 1957. – 328 с.
4. Приходченко К.І. Творче освітньо-виховне середовище загальноосвітнього закладу гуманітарного профілю : монографія / К.І. Приходченко. – Донецьк : Донеччина, 2007. – 640 с.
5. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д.Б. Богоявленская ; [отв. ред. Б.М. Кедров]. – Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 1983. – 173 с.
6. Громов Е.С. Художественное творчество / Е.С. Громов – М. : Политиздат, 1970. – 263 с.
7. Моляко В.А. Творческая одаренность и воспитание творческой личности / В.А. Моляко. – К. : Знання, 1991. – 20 с.
8. Платонов К.К. Проблемы способностей / К.К. Платонов. – М. : Наука, 1972. – 312 с.
9. Каневская И.Г. Формирование творческих способностей студентов в процессе трудового и эстетического воспитания : автореф. дис. ... канд. филос. наук / И.Г. Каневская. – М., 1989. – 21 с.
10. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність як мистецька дія / І.А. Зязюн // Рідна школа. – 1995. – № 7–8. – С. 31–50.
11. Кан-Калик В.А. Педагогическая деятельность как творческий процесс / В.А. Кан-Калик. – М. : НИИВШ, 1977. – 64 с.
12. Барбіна К.С. Формування педагогічної майстерності вчителя у системі безперервної педагогічної освіти / К.С. Барбіна. – К. : Вища школа, 1997. – 153 с.
13. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения : в 6 т. / [АПН СССР ; редкол.: М.И. Кузнецов (гл. ред.) и др.]. – М. : Педагогика, 1988. – Т. 1. – 414 с.; Т. 2. – 492 с.
14. Пехота Е.Н. Индивидуальность учителя: теория и практика / Е.Н. Пехота. – Николаев, 1996. – 144 с.
15. Островерхова Н. Моделивання в управлінській діяльності директора / Н. Островерхова // Директор школи. – 1999. – № 8–9. – С. 28–34.
16. Флоренский П.А. У водоразделов мысли / П.А. Флоренский. – М. : Правда : Политиздат, 1990. – 28 с.
17. Савченко С.В. Социализация студенческой молодёжи в условиях регионального образовательного пространства / С.В. Савченко. – Луганск : Альма-матер, 2003. – 404 с.

ПРУСАК В.Ф.

КОМПОНЕНТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ДИЗАЙНЕРА НА ЗАСАДАХ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

Системний підхід є одним з найбільших досягнень загальнонаукової і педагогічної методології [15]. Він ґрунтується на сприйнятті світу як цілісності, яка утворюється взаємозв'язками і взаємодіями всіх сфер людської діяльності, що формує системне розуміння пріоритетності людської культури перед технологією. Такий підхід виходить з того, що специфіка складного об'єкта, тобто системи, не вичерпується особливостями елементів, які її утворюють, а полягає, насамперед, у характері зв'язків і відносин між певними елементами [1].

Використання системного підходу дає можливість аналізувати конкретні ситуації з погляду їх оптимізації, підвищуючи внутрішню ефективність шляхом здійснення контролю змін у діяльності, визначити найсильніші та найслабші сторони системи і вказати шляхи оптимального розв'язання проблем, що виникають.

Дизайн як складна система, що склалася в постіндустріальному суспільстві, є «діалектичною єдністю соціального, виробничо-економічного, організаційно-адміністративного, інформаційного, особистісного та інших елементів, які суттєво впливають на формування та задоволення потреб